

RUSLAN RƏHİMOV, DİLQƏM ƏHMƏD¹AZƏRBAYCAN CÜMHURİYYƏTİ PARLAMENTİNİN ÜZVÜ
ƏHMƏD HƏMDİ QARAAĞAZADƏ

Açar sözlər: Azərbaycan Cümhuriyyəti, Parlament, mühacirət, Zaqafqaziya Seymi, "Azəri-Türk"

1918-ci il noyabr ayının 29-da Azərbaycan Milli Şurası Azərbaycan Cümhuriyyəti Parlamentinin çağırılması ilə əlaqədar xalqa müraciət ünvanlayır. "*Bütün Azərbaycan əhalisinə!*" adlanan, türk və rus dillərində yayımlanan müraciətnaməni Milli Şuranın rəisi Məhəmmədəmin Rəsulzadə imzalayır.

Müraciətnamədə deyilir: "Vətəndaşlar! Mühəribə və inqilab zamanının fəvqəladə əhvalını nəzərə alaraq tətillik etmiş olan Azərbaycan Şuraisi-Millisi iqtizai-zaman ilə təkrar Azərbaycanın paytaxtı Bakıda toplandı. Şuraisi-Millinin ən əvvəl qəbul etdiyi qanun sifətində Azərbaycan müsəlmanlarına məxsus olan Şuraisi-Millinin milli bir şəkildən çıxarılıb da dövləti bir şəkildə salmaq oldu. Bu ayın 19-da qəbul etdiyi qanunnaməyə görə Şuraisi-Millisi dekabrın 3-nə qədər 120 əzalıq bir Məclisi-Məbusan halına gələcəkdir. Bu məclisə əzalıqda qalan millətlərdən nümayəndələr cəlb olunduğu kimi, məmləkətin vilayətlərindən də vəkillər çağırılmışdır. Bu surətlə yığılacaq məbusan irədində ümumi intixab üsulu ilə Azərbaycan Məclisi Müəssisəni yığıncaya qədər yurdumuzun sahibi olacaq, onun müqəddərətini həll, hökumətini təşkil və mənafeini müdafiə edəcək... Bütün Azərbaycan vətəndaşları bilafərq millət və məzhəb, bir vətənin övladlarıdır. Ümumi vətəndə müştərək həyatlarını qurmaq və bərabərlikdə kəndi səadətlerini hazırlamaq üçün onlar bir-birlərinə əl uzatmalı və yardım etməlidirlər..." (1, s.7).

Parlamentin açılışı müraciətnamədə nəzərdə tutulmuş vaxtdan 4 gün sonra baş tutur. Dekabr ayının 7-də, günorta saat 13:25-də H.Z. Tağıyevin Nikolayev küçəsində yerləşən keçmiş qız məktəbinin binasında müsəlman şərqində ilk parlamentin birinci iclası keçirilir.

Parlamentdə çoxluqda olan "Müsavat" və bitərəflər fraksiyasından təmsil olunan deputatlardan biri də Əhməd Həmdi Qaraağazadə idi.

"Azərbaycan", "İstiqlal", "Açıq söz" kimi mətbuat orqanlarının əməkdaşı olan Əhməd Həmdi bəy Azərbaycan Milli Şurasının üzvü kimi Parlament təsis edildikdən sonra isə bu qurumda təmsil olunur.

Ə.H.Qaraağazadə mətbuatda "Ə", "Ə.H.", "Ə.Həmdi", "H.", "Həmdi" kimi imzalarla çıxış edib. (3, s.41, 45, 46, 119, 124).

Ə.H.Qaraağazadəyə aid şəxsi kolleksiyamızda nadir bir foto var. Bu foto Məhəmmədəmin Rəsulzadənin mühacirətdə çap etdiyi "Azəri-Türk" dərgisində Əhməd Həmdi bəy haqqındakı yazısındakı fotonun eyni nüsxəsidir. Çünki foto sahibi tərəfindən imzalıdır və qəzetdə də həmin foto yayımlanıb.

Fotonun üzərində bunlar yazılıb: "*Rəfi-qəmə (həyat yoldaşına) pünhan və nişansız (gizli olmayan və unudulmayacaq) bir xətirə-i məhəbbət*

1921

27/11/(19)18

Qaraağazadə

İmza: Əhməd Həmdi

Əhməd Həmdi bəy haqqında ən təfsilatlı məlumatı da məhz "Azəri-Türk"dən öyrənirik. Jurnalda onun haqqında müxtəlif yazılar dərc olunub. Bu yazılardan biri onunla Zaqafqaziya Seymində, Parlamentdə bərabər mücadilə aparılmış Məhəmmədəmin Rəsulzadənin "*Əməkdaş haqqında*" yazısıdır.

Həmin yazı belədir:

"Əməkdaş haqqında"

Həmdi bəyi itirdik. İsmaliyyə binasının altındakı Yıldırım mağazasının arxa dükanına sığınan "Açıq söz" idarəsini xatırladım. Həmdini ilk dəfə orada gördüm. O, Batumdan, yoxsa

¹ Müstəqil tədqiqatçılar

Müsavət firqəsinə intisab edir. Firqənin rəsmi orqanı olan "İstiqlal" qəzetinə mühüm bir zaman mühərrirlik edir. Daha sonra Azərbaycan Şurayı-Millisinin və onu mütəqaib təşəkkül edən Azərbaycan məbusununun əzası olur. Məşum istila hadisəsini mütəqaib də Həmdi bəy Azərbaycan davasına biganə qalmır, o, özünü azərbaycanlı və Azərbaycan istilasının davacısı olaraq hiss edir. Müsavat firqəsinin fəal bir üzvü olaraq qalır. Mühacirət həyatının zərurətləri içərisində öhdəsinə düşən vəzifələrin ifasında qüsür göstərmir. Digər arxadaşları və mücadilə yoldaşları ilə birlikdə bir tərəfdən həyatın ağırlıqları, digər tərəfdən də vətənin düşmənlərinin məzəliminə qarşı mücadilə edə-edə vəzifəsi başında ölən mərd bir mücahid vətəndaş ölümü ilə təki-həyat ediyor. Ruhu şad olsun!" (2, s.6-7).

Jurnaldakı digər yazı "Amansız Əzrayıl" adlanır.

Həmin yazı belədir:

"Arxadaşımız Həmdi bəyi itirdik. Birdən-birə üç gün içində əbədiyyən aramızdan ayrıldı. Xəstəxana guşəsində yalnız, kimsəsiz gözlərini qapadı. Mühacir ölümü...

Azərbaycan milliyətçiləri arasında mərhum Həmdi bəyin ta ötədən bəri müəyyən və mötəbər bir mövqeyi var idi. Onu hər kəs məqsəd və prinsip sahibi bir adam olaraq tanıyırdı. Bakıda "İqbal", "Açıq söz", "İstiqlal" və sonra da "Azərbaycan" qəzetlərində Həmdi bəyin qiymətli yazılarını Azərbaycan milliyətçiləri daima lisani-təqdirə yad edirlər.

İstiqlal dövrümüzdə məbusluğu zamanında Həmdi bəyi iş, vəzifə başında görürdünüz. O daima mütəvazi, səssiz-küystüz, göstəriş yapmaraq çalışan dəyərli bir milliyətpərvər idi.

Düşmən istilasından sonra digər vətənpərvərlərimizlə bərabər Həmdi bəy də qardaş Türkiyəyə sığındı. Bu 8 sənəlik məşəqqətli mühacirət həyatında o yenə köhnə Həmdi bəy olaraq

qaldı. Mühacirətin bir çox sıxıntıları, hərc-mərcliyi içində mərhum mətanətini mühafizə edərək yenə mütdad yollar ilə yürüdü, əxlaq və məsləyinə ləkə gətirəcək heç bir yan çıxırlara sarmadı. Ümumi vətəni cəbhədə Həmdi bəy üzərinə düşən heç bir işdən qaçmadı. Bu fəlakət illərimizdə də daimi mütəvaziliyi ilə imkanı daxilində çalışırdı. Xüsusilə, Türkiyə əfkari-ümumiyyəsinə kommunizmlə haqqında tənvir məqsədilə olan nəşriyyat fəaliyyətimizdə mərhumun unudulmaz bir rolu vardır.

Milli tariximizin bu fəci və məşəqqətli günlərində Həmdi bəyi daima mətin və nikbin görürdük. O, gələcəyə böyük ümid və imanla baxırdı.

Nə edəsən ki, əzrayıl amansızdır. Arkadaşımızın gözü arxada, Vətən yolunda qalaraq getdi. Arzularına, muradına çatmadan bu dünyaya əbədiyyən əlvida etdi.

Bilmirəm mühacirətdə yaşamaqı çətindir, yoxsa ölməkmi? Yox, yox. Ölüm sözü istəmərik. Durdur əzrailliyi, Ya Rəbb, bir az daha durdur!

Vətən üzərində istixlas və istiqlal günəşi doğduğu anda o zaman Vətən yollarına istədiyin qədər əzraillər göndər. O yollarda bizim üçün ölüm maraqlı bir əyləncə olacaqdır. Fəqət indi yox. Biz indi özümüz üçün deyil, düşmən üçün yaşayırıq".

Mustafa" (2, s.8).

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920), Parlament (Stenoqrafik hesabatlar). I cild. Bakı, 1998.
2. "Azəri Türk" jurnalı, 15 Təşrinə Sani 1928, İl 1, Sayı 20.
3. Məmmədli Q. İmzalar. Bakı, 1977.

Summary

Ruslan Rahimov, Dilgam Ahmad

The member of the Parliament of the Republic of Azerbaijani Ahmed Hamdi Garaagazade

Key words: Azerbaijan Republic, Parliament, emigration, The Transcaucasian Sejm, "Azəri-Türk"

In this article took place the materials published in the emigration press about the life of a member of the Parliament of the Republic of Azerbaijan Ahmed Hamdi Garaagazadeh. Here, is published for the first time, memories of M. Rasulzade about him, who worked with him in the parliament and the Transcaucasus Sejm and also there was put a photo with a signature of A.H. Garaagazadeh.

Резюме

Руслан Рагимов, Дильгам Ахмед

Член Парламента Азербайджанской Республики Ахмед Хамди Гарагазаде

Ключевые слова: Азербайджанская Республика, Парламент, эмиграция, Закавказский сейм, «Azəri-Türk»

Статья посвящена жизни и деятельности члена Парламента Азербайджанской Республики Ахмеда Хамди Гарагазаде, о котором содержится интересная информация в эмигрантской прессе. В статье впервые публикуются воспоминания М. Э. Расулзаде который работал с ним в парламенте и Закавказском сейме, а также фотография с подписью А. Х. Гарагазаде.

